

BİBLİYOGRAFYA :

Sadi Borak, *Halikarnas Balıkcısı ve Bir Duruşmanın Öyküsü*, Ankara 1982; Şirin Devrim, *Şakir Paşa Ailesi*, İstanbul 1996; İlnur Hatice Önal, *Halikarnas Balıkcısı*, Ankara 1997; a.mlf., *Merhaba Halikarnas Balıkcısı*, Ankara 2005; *Halikarnas Balıkcısı Günleri* (haz. Özgen Seçkin – Aydın Şimşek), Ankara 1999; Nermidil Erner Binark, *Şakir Paşa Köşkü*, İstanbul 2000; Cüneyd Okay, *Mavi Sürgün'e Doğru*, Ankara 2001; Sina Kabaağaç, *Dün Sanki Bin Yıllık Uzak Bir Zamandır*, İstanbul 2009; Murat Belge, "Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkcısı", *Birikim*, sy. 210, İstanbul 2006, s. 32-45; Mustafa Kutlu, "Kabaağaçlı, Cevat Şakir", *TDEA*, V, 59-61.

CÜNEYD OKAY

KÂBÂDÛ

(قبادو)

Ebü's-Senâ Mahmûd b. Muhammed
b. Muhammed b. Ömer Kâbâdû
eş-Şerîf et-Tünîsî
(1814-1871)

Tunuslu edip ve şair.

Tunus'ta doğdu. Osmanlı fethinin (1574) ardından 1607'de Endülüs'ten Tunus'a gelip Sefâkus'a (Sfaks) yerleşen bir aileye mensuptur. Silâh tamiriyle uğraşan babası, Kâbâdû'nun doğumundan önce Sefâkus'tan Tunus şehrine göç etmişti. İlk öğrenimi sırasında Kur'an'ı ezberleyen Kâbâdû, sarf ve nahiv ilminin temel esaslarını da öğrendi. Güçlü bir hâfızaya sahip olduğundan kendisine en-Nâbigatü'l-İfrîkî (Afrikalı dâhi) lakabı verildi. Daha sonra tasavvufa yönelerek bir arayış içine girdi. Neticede yaz kış sokaklarda baş açık, yalın ayak dolaşmaya, insanlara öğüt vermeye, onları Allah'ı zikre davet etmeye başladı. Doğuya doğru rastgele seyahate çıktı ve bu seyahati Libya'nın Mısırâte şehrinde sona erdi. Burada Şazelîyye'nin kollarından Medeniyye tarikatının şeyhi Muhammed Hasan Zâfir el-Medenî'ye intisap etti. Medenî'nin tekkesinde kaldığı üç yıl zarfında ilim ve ibadetle meşgul oldu. Ardından şeyhinden icâzet alıp memleketine döndü ve Zeytûne Medresesi'nde öğrenimine devam etti. Medresede Muhammed Bayram es-Sâlis, Ahmed b. Tâhir el-Lutayyif ve Muhammed b. Sâlih b. Melûke gibi âlimlerden ders aldı. Bir taraftan da Vezir Süleyman Kâhya'nın oğluna ders verdi. Yine ilim öğrenmek amacıyla yirmi dört yaşında İstanbul'a gitti. Burada bazı âlim ve ediplerden ders okurken bazı camilerde tefsir okuttu. Medrese ve tekke kütüphanelerindeki birçok yazma eseri istinsah etme imkânı buldu. Bu arada Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi tasavvuf büyüklerinin eserlerini okudu.

İstanbul'da dört yıl kaldıktan sonra Tunus'a dönmek isteyen Kâbâdû'ya o sırada resmî bir görev için İstanbul'da bulunan tarihçi İbn Ebü'd-Diyâf yardımcı oldu ve kitaplarını da beraberinde getirtti (1842).

Kâbâdû Tunus'a ulaştıca Vali Ahmed Paşa onu, düzenli bir ordu kurmak amacıyla 1840'ta açtığı Bardo (Bardia / Berdiya) Harp Okulu'na Arap dili ve edebiyatı müderrisi tayin etti. Bu okuldaki ilk Tunuslu müderris olan Kâbâdû öğrencilerini Fransızca'dan Arapça'ya kitap çevirmeye teşvik etti, kendisi de bazı tercüme çalışmalarını yönetti. Aynı okulda yetişen en önemli öğrencileri, II. Abdülhamid'in sadrazamlığa getirdiği Bahriye Nâzırı Tunuslu Hayreddin Paşa, Maarif Nâzırı General Hüseyin, Dâhiliye Nâzırı General Rüstem ve Bardo Harp Okulu müdürlüğü yapan Muhammed b. Hâc Ömer gibi şahsiyetlerdir. Mehmed Paşa Tunus valisi olunca Kâbâdû'yu Zeytûne Medresesi'ne birinci derece müderris olarak tayin etti (1855). Kâbâdû'nun bu medresede yetişen talebeleri arasında Şeyhülislâm Sâlim Bûhâcib, Muhammed Bayram el-Hâmis, Muhammed b. Osman es-Senûsî ve kız kardeşinin oğlu Muhammed en-Neccâr özellikle anılmalıdır. 1861'de Bardo kadısı, 1868'de Bardo'da Mâlikî müftüsü olan Kâbâdû, Zeytûne Medresesi'nde ders vermeye devam etti. Müftülük görevinde üç yıl kaldı ve 3 Receb 1288'de (18 Eylül 1871) vefat etti.

Modern Tunus şiirinin öncüsü kabul edilen Kâbâdû, aynı zamanda XIX. yüzyıl Tunus aydınlanma ve islahat hareketinin başta gelen şahsiyetlerinden biridir. İstanbul'da kaldığı sırada Tanzimat taraftarı olan Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'den etkilenecek İslâm dünyasının geri kalış sebepleri üzerinde düşünmüştür. Ona göre müslümanların geri kalmasının en önemli sebebi İslâm'ın özünden uzaklaşmalarıdır. Kâbâdû idarecileri toplumun ilerlemesi yolunda gerekli adımları atmaya, ilim ve fennin gelişmesi için çaba göstermeye davet ediyordu, bunlar da adalet olmadan gerçekleştirilemezdi. Adaletin sağlanması için şûra esasına dayanan anayasal bir yönetim sisteminin kurulması şarttır. Müslüman bir toplumun kalkınması ve ilerlemesi ancak tarihin parlak dönemlerindeki yüce ruhu yeniden canlandırmakla mümkündür. Kâbâdû, bunları dile getirirken Avrupa'nın ilerlemesinin kaynağının müslümanlara dayandığını ifade ediyordu. Onun yenilikçi fikirleri özellikle Hayreddin Paşa üzerinde etkili olmuş ve yapılan reformları desteklemiştir. Aruz vezniyle

yazdığı şiirlerinde geleneksel temaların yanında toplumun yaşadığı problemlere de temas etmiştir. Kâbâdû 1864'te İbn Gizâhum önderliğinde çıkan halk isyanına destek vermemiş, Vali Mehmed Sâdık Paşa ile Vezîriâzam Hazinedar Mustafa Paşa'yı tutmuş ve onları öven şiirler yazmıştır.

Kâbâdû'nun divanı öğrencilerinden Muhammed b. Osman es-Senûsî tarafından derlenip iki cilt halinde yayımlanmıştır (Tunus 1294-1295/1877-1878). Senûsî, şairin Sultan Abdülmecid için yazdığı bir kasidesini yine onun açıklamalarıyla birlikte *Müsâmerâtü'z-zarîf*'te (II, 284-302) zikretmiştir. Divan 1972'de de aynen neşredilmiştir. Öte yandan Ömer b. Sâlim yine iki cilt olarak hazırladığı divanın I. cildini Kâbâdû'nun şiirlerine, II. cildini *er-Râ'id* dergisinde yayımlanan yazılarıyla diğer makalelerine ayırmıştır (Tunus 1984). Ömer b. Sâlim, birçok kaynaktan (krş. *İzâhu'l-meknûn*, II, 114; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 419) Kâbâdû'ya ait müstakil bir eser olarak gösterilen *Ukûdû'l-le'âl fi't-tevessül li'n-nebiyyi bi'l-âl* ("Kaşîdetü harîdeti 'İkdi'l-le'âl fi't-tevessülü li'n-nebiyyi bi'l-âl") adlı kasidenin ayrı bir eser olmadığını belirtmiş, bu kasideyi de divana almıştır. Kâbâdû'nun *Şerhu Divânî'l-Mütenebbî* adlı eseri günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân*, Tunus 1963-66, IV, 36-37, 61; V, 46-50, 56; Muhammed b. Osman es-Senûsî, *Müsâmerâtü'z-zarîf bi-hüsnü'l-tarîf* (nşr. Muhammed eş-Şazeli en-Neyfer), Beyrut 1994, I, 402-405; II, 283-310; Serkis, *Mu'cem*, V, 1492-1493; *İzâhu'l-meknûn*, I, 524; II, 114; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 419; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nür* (nşr. Ali Ömer), Kahire 2006, II, 411-412; Zirikli, *el-A'lam*, VII, 185; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 191; Muhammed b. Âşûr, *Erkânü'n-nehdati'l-Tünisiyye*, Tunus 1381/1961, s. 5-10; a.mlf., *A'lâmü'l-fikr ve erkânü'n-nehda bi'l-Mağrib*, Tunus 2000, s. 155-160; Ömer b. Sâlim, *Kâbâdû: Hayâtühû ve âşâruhû ve tefkiruhu'l-işlâhî*, Tunus 1975; a.mlf., "Maḥmūd Kâbâdû", *Dâ'iretü'l-me'ârif fi't-Tünisiyye*, Tunus 1995, I, 47-52; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, IV, 41-44; Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî fi'l-Mağrib*, Beyrut 1982, s. 492-500; Muhammed Bûzîne, *Meşâhirü't-Tünisiyyîn*, Tunus 1992, s. 618-619; Bekir Karlığa, *İslahatçı Bir Düşünür Tunus'lu Hayrettin Paşa ve Tanzimat*, İstanbul 1995, s. 74-79; C. Zeydan, *Âdâb*, Beyrut 1996, IV, 226; Muhammed en-Neyfer – Ali en-Neyfer, *Unvânü'l-erib'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi't-Tünisiyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, II, 906; Atilla Çetin, *Tunuslu Hayreddin Paşa*, Ankara 1999, s. 30-31; *Mevsû'atü tabakâti'l-fukahâ'* (nşr. Ca'fer es-Sübhânî v.dğr.), Kum 1422, XIII, 651-652; M. Ch. Ferjani, "Kâbâdû", *EP Suppl.* (İng.), s. 481-482.

ALİ BULUT